

ΓΕΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

«ΔΙΚΑΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ-ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ II»

Σκοπός, αντικείμενο και διάρθρωση του μαθήματος

Το Δίκαιο Πολεοδομίας – Χωροταξίας και Περιβάλλοντος II έχει ως σκοπό να αναδείξει τη σχέση μεταξύ χωροταξίας και πολεοδομίας αφενός και προστασίας του περιβάλλοντος αφετέρου, που συνθέτουν τις τρεις όψεις μέσα από τις οποίες εμφανίζεται στο πεδίο της νομικής επιστήμης η σχέση του ανθρώπου με τον χώρο μέσω της θέσπισης και εφαρμογής αντίστοιχων ρυθμίσεων. Λαμβάνοντας υπόψη το εξιδιασμένο επιστημονικό αντικείμενο του Τμήματος, που είναι η χωροταξία και η πολεοδομία, στόχος του μαθήματος είναι να εστιάσει και να αναδείξει τη χωρική διάσταση του δικαίου περιβάλλοντος. Η περιβαλλοντική προστασία πραγματώνεται σε μεγάλο βαθμό μέσα από χωρικές ρυθμίσεις και χωρικά εργαλεία που επηρεάζουν ουσιαστικά τον χωρικό σχεδιασμό (χωροταξικό και πολεοδομικό) και συνδιαμορφώνουν τη σχέση του ανθρώπου με τον χώρο. Στο πλαίσιο αυτό η διδασκαλία του μαθήματος διαρθρώνεται σε δύο Μέρη. Σκοπός και αντικείμενο του πρώτου Μέρους είναι να παρουσιασθούν οι βασικές έννοιες, η ιστορική εξέλιξη, οι νομικές αρχές, οι πηγές και οι θεσμοί του δικαίου περιβάλλοντος, το δικαίωμα στο περιβάλλον, καθώς και τα επί μέρους δικαιώματα που απορρέουν από αυτό, προκειμένου οι φοιτητές/τριες να αποκτήσουν μία σφαιρική αντίληψη και να εξοικειωθούν με τις βασικές έννοιες και τα εργαλεία του δικαίου περιβάλλοντος. Στο δεύτερο Μέρος θα παρουσιασθούν επί μέρους τομείς του δικαίου περιβάλλοντος, στους οποίους η προστασία του περιβάλλοντος επιτυγχάνεται σε μεγάλο βαθμό μέσω χωρικών ρυθμίσεων και εργαλείων και για τον λόγο αυτό συνδέονται άρρηκτα με τον χωρικό σχεδιασμό, όπως το δίκαιο της φύσης και της βιοποικιλότητας, το δίκαιο του πολιτιστικού περιβάλλοντος, το δίκαιο προστασίας των δασών και δασικών εκτάσεων, το δίκαιο της προστασίας και διαχείρισης των υδάτων, το δίκαιο της κλιματικής αλλαγής κ.λπ.. Παράλληλα σε κάθε μάθημα θα αναδεικνύεται η συμβολή της νομολογίας στην ερμηνεία και εφαρμογή των χωρικών αυτών ρυθμίσεων. Το τελευταίο μάθημα αφιερώνεται στην επανάληψη και περαιτέρω εξήγηση εννοιών και ζητημάτων, ανάλογα τις ανάγκες των φοιτητών/-τριών.

Εβδομάδα διδασκαλίας	Περιεχόμενα του μαθήματος	Ανάλυση των περιεχομένων
A. ΕΝΝΟΙΕΣ, ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ, ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ		
1 ^η εβδομάδα διδασκαλίας	Εισαγωγικές έννοιες: έννοια περιβάλλοντος και δικαίου περιβάλλοντος. Ιστορική εξέλιξη και βασικά χαρακτηριστικά του δικαίου περιβάλλοντος.	Γενική εισαγωγή στο μάθημα: θεματική, σκοπός και απαιτήσεις. Συζήτηση του αναλυτικού προγράμματος του μαθήματος. Καταρχήν θα παρουσιασθούν η στενή έννοια του περιβάλλοντος που περιλαμβάνει τα φυσικά στοιχεία του περιβάλλοντος, η ευρεία έννοια του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, η έννοια του περιβάλλοντος κατά τον ν. 1650/1986, καθώς και οι βασικοί άξονες της ανθρωποκεντρικής και την οικοκεντρικής/οικολογικής θεώρησης του περιβάλλοντος. Στη συνέχεια θα αναπτυχθούν η έννοια, ο ορισμός και τα χαρακτηριστικά του δικαίου περιβάλλοντος (διακλαδικός, πραγματολογικός-εμπειρικός χαρακτήρας, εξάρτηση από την επιστήμη και την τεχνολογία, συνδυασμός κανόνων σκληρού και ήπιου δικαίου). Περαιτέρω θα παρουσιαστεί η ιστορική διαμόρφωση του δικαίου περιβάλλοντος, οι πρώτες εθνικού επιπέδου ρυθμίσεις, τα βασικά διεθνή νομικά κείμενα και κείμενα πολιτικής και δράσης. Τέλος, θα παρουσιασθεί συνοπτικά η ανάπτυξη του δικαίου και των θεσμών προστασίας του περιβάλλοντος στην Ελλάδα.
2 ^η εβδομάδα διδασκαλίας	Οι πηγές του δικαίου περιβάλλοντος. Το Σύνταγμα, το Διεθνές Δίκαιο και το Ενωσιακό Δίκαιο ως πηγές του δικαίου περιβάλλοντος.	Στην ενότητα αυτή θα εξετασθούν οι ενδοκρατικές πηγές (Σύνταγμα, τυπικοί νόμοι, κανονιστικές πράξεις της Διοίκησης) και οι διακρατικές πηγές (Διεθνές και Ενωσιακό δίκαιο) του δικαίου περιβάλλοντος. Ειδικότερα, θα αναπτυχθεί το άρθρο 24 παρ. 1 του Συντ., το περιεχόμενο και η ισχύς του, οι ειδικότερες πτυχές της υποχρέωσης συμμόρφωσης αυτό, το περιεχόμενο και τη νομική φύση του δικαιώματος στο περιβάλλον, καθώς και ειδικότερα δικαιώματα που απορρέουν από αυτό (δικαίωμα πληροφόρησης, συμμετοχής, πρόσβασης στη Δικαιοσύνη). Επίσης θα παρουσιασθούν συνοπτικά οι επί μέρους διατάξεις του άρθρου 24 Συντ. που αφορούν την προστασία των δασών και της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και την υποχρέωση για χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό, ενώ επίσης θα παρουσιασθούν και άλλες συνταγματικές διατάξεις που λειτουργούν παραπληρωματικά προς το άρθρο 24 Συντ., όπως τα άρθρα 17 παρ. 1, 106, 117 παρ. 3 Συντ. Στη συνέχεια θα παρουσιασθούν οι γενικές αρχές του διεθνούς δικαίου περιβάλλοντος (αρχή προληπτικής δράσης, ο ρυπαίνων πληρώνει κ.λπ.) και ο ρόλος των διεθνών συμβάσεων στη προστασία του περιβάλλοντος.

		Τέλος θα παρουσιασθεί το πρωτογενές και το παράγωγο ενωσιακό δίκαιο ως πηγή του δικαίου περιβάλλοντος, η συντρέχουσα αρμοδιότητα της Ε.Ε. στον τομέα του περιβάλλοντος, η πολιτική της Ε.Ε. στον τομέα του περιβάλλοντος, με έμφαση στη λειτουργία της αρχής της επικουρικότητας και της διαδικασίας ενσωμάτωσης περιβαλλοντικών οδηγιών στο εθνικό δίκαιο.
3η εβδομάδα διδασκαλίας	Οι νομικές αρχές προστασίας του περιβάλλοντος.	Στην ενότητα αυτή θα παρουσιασθούν οι γενικές νομικές αρχές του δικαίου περιβάλλοντος, η προέλευσή τους (ενωσιακή ή διεθνής), καθώς και η έννοια, η ερμηνεία και η δεσμευτικότητα τους. Ειδικότερα, θα αναπτυχθούν οι έννοιες της αρχής της πρόληψης, της αρχής της προφύλαξης, της αρχής ο «ρυπαίνων πληρώνει», της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης, της αρχής της πληροφόρησης και της συμμετοχής των πολιτών, καθώς και νομικές αρχές που έχουν προέλθει από τη νομολογία των εθνικών δικαστηρίων, όπως η αρχή του περιβαλλοντικού κεκτημένου, η αρχή της ήπιας ανάπτυξης των ευπαθών οικοσυστημάτων και η αρχή της φέρουσας ικανότητας.
4 ^η εβδομάδα διδασκαλίας	Τα μέσα προστασίας του περιβάλλοντος (εργαλεία άμεσης και έμμεσης παρέμβασης).	Στην ενότητα αυτή θα εξετασθούν τα άμεσα και έμμεσα (ήπια) μέσα προστασίας του περιβάλλοντος. Ειδικότερα, θα παρουσιασθούν τα κανονιστικά εργαλεία για την προστασία του περιβάλλοντος, όπως ιδίως κανονιστικοί όροι και περιορισμοί, απαγορεύσεις ή οι περιορισμοί στις χρήσεις γης και τη δόμηση, οι οριακές τιμές αερίων, υγρών και στερεών αποβλήτων κ.λπ.. Επίσης θα αναπτυχθούν τα εργαλεία έμμεσης παρέμβασης και ο ειδικός σκοπός τους (ευαισθητοποίηση, κίνητρα και αντικίνητρα για την προσέγγιση και επίτευξη στόχων), όπως ιδίως οι κρατικές ενισχύσεις, οι εκούσιες δεσμεύσεις σε πρότυπα περιβαλλοντικής συμπεριφοράς και διαχείρισης (Eco-Label, EMAS, ISO 14001 κ.λπ.) και οι περιβαλλοντικές συμφωνίες. Ειδική αναφορά θα γίνει στα κριτήρια βιώσιμης ανάπτυξης ESG (Environmental, Social and Governance).
5 ^η εβδομάδα διδασκαλίας	Περιβαλλοντική πληροφόρηση, συμμετοχή και πρόσβαση του κοινού στη δικαιοσύνη.	Στην ενότητα αυτή θα παρουσιασθεί το δικαίωμα της πρόσβασης σε πληροφορίες για θέματα περιβάλλοντος, τις οποίες κατέχουν οι δημόσιες αρχές, της συμμετοχής στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων για τα παραπάνω θέματα και της πρόσβασης του κοινού στη δικαιοσύνη. Ειδικότερα θα παρουσιασθούν η έννοια της περιβαλλοντικής πληροφορίας, οι φορείς και το περιεχόμενο του δικαιώματος, οι υπόχρεες δημόσιες αρχές, καθώς και οι περιορισμοί του δικαιώματος. Στη συνέχεια θα παρουσιασθεί το δικαίωμα συμμετοχής του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για το περιβάλλον στο Διεθνές, στο Ενωσιακό και

		το εθνικό δίκαιο, καθώς και η σχετική νομολογία. Τέλος, θα παρουσιασθεί το πλαίσιο δικαστικής προστασίας του δικαιώματος στο περιβάλλον.
6η εβδομάδα διδασκαλίας	Εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων έργων και δραστηριοτήτων (ΕΠΕ).	Στην ενότητα αυτή θα παρουσιασθούν η έννοια, ο σκοπός και η φυσιολογία του θεσμού της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων έργων και δραστηριοτήτων. Ειδικότερα, θα παρουσιασθεί το σχετικό νομικό πλαίσιο, η ιστορική εξέλιξή του και το πεδίο εφαρμογής της διαδικασίας εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων, καθώς και η κατάταξη έργων και δραστηριοτήτων για την περιβαλλοντική αδειοδότηση στην εθνική νομοθεσία. Στη συνέχεια θα παρουσιασθεί ο θεσμός, ο ρόλος, το περιεχόμενο και η δομή της Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων, θα αναπτυχθεί η διαδικασία της περιβαλλοντικής αδειοδότησης έργων και δραστηριοτήτων και θα παρουσιασθεί η σχετική νομολογία.
7 ^η εβδομάδα διδασκαλίας	Στρατηγική περιβαλλοντική εκτίμηση σχεδίων και προγραμμάτων (ΣΠΕ).	Στην ενότητα αυτή θα αναπτυχθεί ο θεσμός, ο σκοπός, το νομικό πλαίσιο και το πεδίο εφαρμογής της διαδικασίας στρατηγικής περιβαλλοντικής εκτίμησης. Θα παρουσιασθούν τα σχέδια και προγράμματα για τα οποία απαιτείται η τήρηση διαδικασίας ΣΠΕ στην Ελλάδα, θα αναπτυχθεί η διοικητική διαδικασία, καθώς και ερμηνευτικά ζητήματα που έχουν προκύψει από τη νομολογία του Δικαστηρίου της ΕΕ και των εθνικών δικαστηρίων. Τέλος, θα απεικονισθούν συγκριτικά οι θεσμοί της στρατηγικής περιβαλλοντικής εκτίμησης και της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων έργων και δραστηριοτήτων, ώστε να γίνουν κατανοητά τα κοινά, αλλά και τα διαφοροποιά στοιχεία μεταξύ των δύο θεσμών.
Β. ΧΩΡΙΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ		
8η εβδομάδα διδασκαλίας	Δίκαιο για την προστασία της φύσης και της βιοποικιλότητας.	Στην ενότητα αυτή θα παρουσιασθεί το δίκαιο για την προστασία της φύσης και της βιοποικιλότητας. Ειδικότερα, θα παρουσιασθούν οι σχετικές έννοιες, καθώς και το ισχύον νομικό πλαίσιο σε Διεθνή κείμενα και στην Ενωσιακή και εθνική νομοθεσία. Στη συνέχεια θα παρουσιασθούν οι προστατευόμενες περιοχές στην Ελλάδα και οι κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών και θα αναπτυχθούν τα εργαλεία για τον χαρακτηρισμό, τη ρύθμιση και τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών (Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη, Σχέδια Διαχείρισης, Π.Δ. χαρακτηρισμού και ζωνοποίησης, ειδικό σύστημα χρήσεων γης). Τέλος, θα παρουσιασθεί το ειδικότερο ζήτημα της αποζημίωσης της ιδιοκτησίας λόγω ρυθμίσεων για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και τα πορίσματα της σχετικής νομολογίας.

9η εβδομάδα διδασκαλίας	Προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος.	Στην ενότητα αυτή θα παρουσιασθούν καταρχάς, οι ορισμοί και το περιεχόμενο της έννοιας του πολιτιστικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και η διάκριση μεταξύ αρχαίων και νεότερων μνημείων. Θα παρουσιασθεί το σχετικό νομικό πλαίσιο μέσα από Διεθνή κείμενα, καθώς και μέσα από την Ενωσιακή και την εθνική νομοθεσία. Στη συνέχεια θα αναπτυχθεί το καθεστώς προστασίας των ακίνητων μνημείων, το ιδιοκτησιακό τους καθεστώς, καθώς και η διαδικασία και οι προϋποθέσεις επέμβασης σε ακίνητα μνημεία (αρχαία και νεότερα) και στο περιβάλλον τους. Επίσης θα παρουσιασθεί το νομικό πλαίσιο των αρχαιολογικών χώρων, του καθορισμού ζωνών προστασίας εντός αυτών, καθώς και των επεμβάσεων εντός αρχαιολογικών χώρων και η σχετική νομολογία. Περαιτέρω θα παρουσιασθεί το ζήτημα της απαλλοτρίωσης και εξαγοράς ακινήτων και της αποζημίωσης λόγω στέρξης ή περιορισμού της χρήσης ακινήτου χάριν προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Τέλος, θα γίνει αναφορά στις διατάξεις του Ν.Ο.Κ. για την προστασία των παραδοσιακών οικισμών και των διατηρητέων κτιρίων, θα παρουσιασθεί το σχετικό καθεστώς, καθώς και τα προβλήματα της εφαρμογής του.
10 ^η εβδομάδα διδασκαλίας	Δίκαιο προστασίας και διαχείρισης των υδάτων.	Στην ενότητα αυτά θα παρουσιασθεί το δίκαιο της προστασίας και διαχείρισης των υδάτων. Καταρχήν θα παρουσιασθεί το νομικό πλαίσιο για την προστασία και διαχείριση των υδάτων μέσα από Διεθνή κείμενα, την Ενωσιακή νομοθεσία, καθώς και μέσα από την εθνική νομοθεσία πριν και μετά την Οδηγία 2000/60/ΕΚ. Στη συνέχεια θα αναπτυχθούν οι υποχρεώσεις, οι κύριοι στόχοι, οι γενικοί διαχειριστικοί κανόνες και αρχές προστασίας και διαχείρισης των υδάτων της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ. Ειδικότερα θα παρουσιασθεί ο θεσμός των Σχεδίων διαχείρισης λεκανών απορροής ποταμών (ΣΔΛΑΠ), το περιεχόμενο, η διαδικασία έγκρισής τους και η πρόοδος της Ελλάδας στην εκπλήρωση των υποχρεώσεων της από την Οδηγία. Επίσης θα παρουσιασθεί ο θεσμός του Εθνικού Μητρώου Σημείων Υδροληψίας (ΕΜΣΥ), καθώς και το ζήτημα της ανάκτησης του κόστους των υπηρεσιών ύδατος. Τέλος, θα παρουσιασθεί το διοικητικό/χωρικό σύστημα διαχείρισης των υδάτων, τα όργανα διοίκησης, προστασίας και διαχείρισης των υδάτων στην Ελλάδα και η κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ Κεντρικής και Αποκεντρωμένης Διοίκησης και Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Τέλος, θα παρουσιασθούν τα βασικά πορίσματα της σχετικής νομολογίας.
11 ^η εβδομάδα διδασκαλίας	Δίκαιο προστασίας των δασών και των δασικών	Στην ενότητα αυτή θα παρουσιασθεί το δίκαιο προστασίας των δασών και δασικών εκτάσεων. Ειδικότερα θα παρουσιασθεί συνοπτικά η ιστορική εξέλιξη της προστασίας των

	εκτάσεων. Δασολόγιο-Δασικοί Χάρτες και Εθνικό Κτηματολόγιο.	δασών στην Ελλάδα, καθώς και οι συνταγματικές διατάξεις για την προστασία των δασών, των δασικών και των αναδασωτέων εκτάσεων. Θα αναπτυχθούν το ζήτημα της έννοιας του δάσους, το πεδίο εφαρμογής της δασικής νομοθεσίας, το καθεστώς προστασίας των δασών και των αναδασωτέων εκτάσεων, το νομικό πλαίσιο των επιτρεπτών επεμβάσεων και τα πορίσματα της νομολογίας για τις προϋποθέσεις επιτρεπτής επέμβασης. Τέλος, θα παρουσιασθούν οι θεσμοί του Δασολογίου, των Δασικών Χαρτών και του Εθνικού Κτηματολογίου και η εξέλιξη της διαδικασίας για την ολοκλήρωσή τους.
12 ^η εβδομάδα διδασκαλίας	Διεθνές και Ενωσιακό Δίκαιο της Κλιματικής Αλλαγής - Ο Εθνικός Κλιματικός νόμος	Στην ενότητα αυτή θα παρουσιασθούν η έννοια της κλιματικής αλλαγής και οι νομικές διαστάσεις του φαινομένου. Ειδικότερα, θα παρουσιασθεί η δράση της διεθνούς κοινότητας για την αντιμετώπιση της απειλής της κλιματικής αλλαγής, η διεθνής εξέλιξη του δικαίου για την κλιματική αλλαγή (Σύμβαση της Βιέννης, Διάσκεψη του Ρίο και Διεθνής Σύμβαση-Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για το κλίμα, Πρωτόκολλο του Κυότο, Συνδιάσκεψη και Συμφωνία της Κοπεγχάγης, Συμφωνία των Παρισίων, COP 27-2022 κ.λπ.), καθώς και οι επιμέρους αρχές των Συμβάσεων για την κλιματική αλλαγή. Επίσης θα παρουσιασθούν το Ενωσιακό Δίκαιο για την κλιματική αλλαγή (Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, Δέσμη Fit for 55, Σχέδιο REPowerEU, Ευρωπαϊκός κλιματικός νόμος, Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για το κλίμα κ.λπ.), καθώς και το εθνικό δίκαιο για την κλιματική αλλαγή, δηλαδή ο Εθνικός Κλιματικός Νόμος ν. 4936/2022 και λοιπά νομοθετήματα (Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή, Περιφερειακά Σχέδια Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή, Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα, απολιγνιτοποίηση, δίκαιη μετάβαση κ.λπ.). Τέλος, θα παρουσιασθούν ζητήματα πρόσβασης στη δικαιοσύνη για θέματα κλιματικής αλλαγής και θα γίνει επισκόπηση επίκαιρων υποθέσεων για το κλίμα.
13 ^η εβδομάδα διδασκαλίας	Επανάληψη	Στο τελευταίο μάθημα αφιερώνεται στην επανάληψη και περαιτέρω εξήγηση εννοιών και ζητημάτων, ανάλογα με τις ανάγκες των φοιτητών/-τριών.

Συνιστώμενη Βιβλιογραφία-Αρθρογραφία:

Γαλάνης Π. Ευρωπαϊκό Δίκαιο του Περιβάλλοντος, Νομική Βιβλιοθήκη, 2023

Γιαννακούρου Γ. Η οδηγία 2001/42 και η μεταφορά της στην ελληνική έννομη τάξη σε *Ελληνική Εταιρία Δικαίου του Περιβάλλοντος, Η εφαρμογή του Κοινοτικού Δικαίου Περιβάλλοντος στην Ελλάδα 1981-2006*, Γ. Γιαννακούρου, Γ. Κρεμλής, Γ. Σιούτη (Επ.), Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2007

Καραγεώργου Β. Η πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά ζητήματα ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, Νομική Βιβλιοθήκη, 2021

Κουτούπα-Ρεγκάκου Ε. Δίκαιο του περιβάλλοντος, 3η έκδ., Εκδόσεις Σάκκουλα, 2008

Νικολόπουλος Τ. «Οι αρχές του κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος», Νοέμβριος 2000, Νόμος και Φύση. Διαθέσιμο στο <https://nomosphysis.org.gr/7034/oi-arxes-tou-koivotikou-dikaiou-periballontos-noembrios-2000/>

Παπαδημητρίου Γ. «Το περιβαλλοντικό σύνταγμα. Θεμελίωση, Περιεχόμενο και Λειτουργία», Νόμος και Φύση, 1994. Διαθέσιμο στο <https://nomosphysis.org.gr/7006/to-periballontiko-suntagma-themeliosi-periexomeno-kai-leitourgia-oktobrios-1994/>

Σιούτη Γ. Εγχειρίδιο δικαίου περιβάλλοντος, 4η έκδ., Εκδόσεις Σάκκουλα, 2022

Χαϊνταρλής Μ. «Το δικαίωμα στο περιβάλλον και οι αρχές του δικαίου του περιβάλλοντος», ΠερΔικ 02/2021

Χαϊνταρλής Μ. Τα νομικά χωρικά εργαλεία στρατηγικού χαρακτήρα. Θεωρία και Πράξη, Νομική Βιβλιοθήκη, 2017

Krämer L. & C. Badger, Krämer's EU Environmental Law, Bloomsbury Publishing, 2024